

Rapport

efter kvalitetsgranskning av Läsundervisningen
inom ämnet svenska för årskurs 7–9 vid Furu-
skolan i Skellefteå kommun

Innehåll

Inledning

Resultat

Allmänna undervisningskvaliteter

Ämnesspecifika undervisningskvaliteter

Bakgrundsuppgifter om Furuskolan

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av läsundervisningen inom ämnet svenska för årskurs 7–9 under hösten 2011. Granskningen av Furuskolan i Skellefteå kommun ingår i detta projekt.

Skolinspektionen har besökt och kommer att besöka skolor under våren och hösten 2011. Under denna period sker omfattande förändringar av regelverket på skolområdet. Utgångspunkten för Skolinspektionens granskning kommer att vara densamma oavsett om besöken sker på våren eller hösten, men bedömningarna kommer att göras utifrån olika regelverk. Redovisningen består av två delar, en som belyser allmänna undervisningskvaliteter och en som belyser ämnesspecifika undervisningskvaliteter. Frågeställningar och metod redovisas i slutet av denna rapport under rubriken Syfte och frågeställningar.

Skolinspektionen kommer vid sina bedömningar att utgå från skollagen (2010:800) och därtill hörande författningar, bland annat skolförordningen (2011:185) och förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37).

Förordningen om läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 1994:1) samt förordningen om kursplaner för grundskolan (SKOLFS 2000:135) ska under läsåret 2011/12 fortsätta att gälla för elever i årskurs 9 i grundskolan. Därmed utgår kvalitetsgranskningen från dessa författningar när det gäller årskurs 9.

Furuskolan besöktes den 11-15 april 2011. Ansvariga inspektörer har Lena Johansson och Britta Seeger varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Rapport

2011-09-15

2 (18)

Dnr 40-2011:1833

Kvalitetsgranskningen av läsundervisningen inom ämnet svenska för årskurs 7–9 genomförs i sammanlagt 30 kommunala skolor och 10 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen av läsundervisningen inom ämnet svenska för årskurs 7–9 är genomförd redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. De skolor som ingått i granskningen bildar en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

På Furuskolan observerades sex lektioner. Varje observerad lektion bedömdes utifrån flera olika aspekter av kvaliteten på läsundervisningen. För varje aspekt finns en eller flera bakomliggande indikatorer vilka konkretiseras i ett observationsschema i form av goda exempel. Bedömningen av varje aspekt är ett medelvärde av bedömningen av aspektens indikatorer, dvs. av de som varit möjliga att observera under den aktuella lektionen.

Indikatorerna bedömdes på en skala 1-4:

1=huvudsakligen svag

2=fler svaga än starka sidor

3=fler starka än svaga sidor

4=huvudsakligen stark

Om ingen indikator för en aspekt kunde observeras bedömdes inte heller den aktuella aspekten.

I denna rapport redovisas bedömningarna av lektionerna med hjälp av grafer. Där presenteras lektionerna horisontellt och bedömningarna vertikalt. Prickarna markerar den genomsnittsbetyg som varje lektion fick. Varje graf kompletteras också av en beskrivande text. Lektionerna i graferna är redovisade i en slumpmässig följd i respektive graf.

På de svensklektioner inspektörerna observerat på Furuskolan förekom ingen renodlad läsundervisning, varför bedömning av ämnesspecifika områden sker utifrån intervjuer och elevenkät.

Resultat

Slutbetygen i ämnet svenska visar att Furuskolan de senaste fem åren har nått mellan 96 procent till 100 procent i måluppfyllelse. År 2010 hade skolan dock en mindre andel elever med betyget MVG (0 procent i svenska än riket som helhet (15 procent Detta trots att en betydligt högre andel elever (41 procent hade högre slutbetyg än resultat på nationella provet i jämförelse med riket som helhet (23 procent Provresultatet visade att Furuskolan hade större andel elever med provbetyget Godkänt (80 procent jämfört med

riket (45 procent), och att färre fick provbetyget Väl godkänt (12 procent i jämförelse med riket (40 procent) I samstämmighet med slutbetygen fick ingen elev vid Furuskolan provbetyget Mycket väl godkänt, medan motsvarande andel för riket som helhet var 10 procent .

Skolan genomför årliga screeningar av elevernas läsförståelse, och analyserar slutbetyg och resultat av nationella prov. Att en stor andel av eleverna på Furuskolan hade högre slutbetyg än provbetyg år 2010 i jämförelse med riket är dock inget som skolan uppmärksammat.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att Furuskolan visar en hög måluppfyllelse men att rektorn behöver ta ansvar för att analysera arbetet med att ge alla elever förutsättningar att nå så långt som möjligt inom ramen för kursplanens mål och därmed även möjligheterna till att nå högre betygssteg än Godkänt. Även orsaker till diskrepansen mellan provbetyg och slutbetyg behöver analyseras.

Allmänna undervisningskvaliteter

Aspekter vid granskningen

- Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
- Struktur och organisation
- Individanpassning, variation och utmaning
- Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward¹

Trygg stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Exempel på indikatorer vid granskningen av aspekten

- läraren skapar en positiv atmosfär
- läraren bemöter eleverna med respekt och främjar respekten mellan eleverna
- läraren har positiva förväntningar på eleverna och elevernas självtillit
- läraren skapar motivation inför olika aktiviteter
- läraren involverar alla elever

Skolinspektionens bedömning

I lektionsobservationerna gavs uttryck för att det generellt sett råder en positiv, respektfull och avspänd atmosfär med många spontana inslag. Det är arbetsro i klassrummen, eleverna vet vad de ska arbeta med och är oftast sysselsatta. Lektionerna börjar i tid och eleverna är på plats. Lärarna försöker involvera alla elever även om det

¹ framåtsyftande vägledning i syfte att förbättra elevernas möjlighet att nå målen.

Rapport

2011-09-15

4 (18)

Dnr 40-2011:1833

förekommer att elever sitter tysta och inaktiva. Det finns dock exempel på att lärarna inte hinner med att hjälpa alla elever och ge dem det stöd de behöver. Både elever och lärare uppger att det finns elever som tar stor plats i klassrummet, som stör arbetsron och som upptar mycket av lärarnas tid.

Vissa av de besökta lektionerna som under observationerna gav uttryck för en respektfull och stödjande relation mellan lärare och elever, och som utifrån observationerna alltså bedöms som starkt på detta granskningsområde, gavs en delvis motsatt bild i intervju med eleverna. De uttrycker att genomgångarna på lektionerna är för långa och irrelevanta, samtidigt som att arbetstakten och lärarens förväntningar är för höga för en majoritet av klassen, vilket gör att de inte hinner arbeta effektivt på lektionerna. De upplever vidare att läraren i liten utsträckning lyckas väcka elevernas intresse och engagemang och att det finns svårigheter att kommunicera detta med läraren. Eleverna säger att de framfört sina åsikter till både rektor och lärare. Rektorn uppger sig ha kännedom om elevernas åsikter, och att man i arbetslaget medvetet arbetar för att öka elevinflytandet.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö* uppvisar fler styrkor än svagheter. Styrkorna är att det oftast är arbetsro och en trygg och god stämning i klassrummen och att lärarna uppmuntrar och tror på eleverna. Skolan bör dock arbeta för att förbättra kommunikationen mellan lärare och elever i vissa klasser, samt utveckla arbetet med att stimulera och uppmuntra alla elever att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt i förhållande till målen/kunskapskraven för ämnet.

Struktur och organisation

Exempel på indikatorer vid granskningen av aspekten

- läraren genomför en genomtänkt lektionsstart
- läraren genomför en välstrukturerad lektion
- läraren ger tydliga förklaringar och instruktioner
- läraren kontrollerar att eleverna förstått förklaringar och instruktioner
- läraren gör ett tydligt och sammanfattande lektionsslut

Skolinspektionens bedömning

Observationerna visar att de flesta lektionerna är väl genomförda och strukturerade. Eleverna arbetar mestadels effektivt. Lärarna uppger att andelen elever som har behov av extra tydlighet och struktur är stor på skolan och strukturerar därför lektionerna efter det. De flesta besökta lektionerna inleds med tydliga genomgångar med fokus på vad som ska göras. Lektionsinnehåll, och ibland hela dagsschemat, skrivs på tavlan.

Därefter fortsätter arbetet i grupper eller individuellt. Ofta är lektionernas avslutning kort och ej reflekterande.

I vissa klasser upplever eleverna att genomgångarna är för långa och delvis irrelevanta. De upplever frustration över att detta kombineras med att läraren har högt ställda krav, och att de långa genomgångarna utgör ett hinder för eleverna att hinna arbeta effektivt på lektionstid.

I de flesta fall instruerar och förklarar lärarna tydligt så eleverna förstår vad de ska göra och de försäkrar sig om att eleverna har förstått. Det finns dock exempel på att eleverna förutsätts kunna arbeta med dataprogram utan genomgång, och att läraren inte hinner hjälpa alla elever igång inom rimlig tid.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Struktur och organisation* uppvisar fler styrkor än svagheter. Styrkorna är främst att undervisningen i hög utsträckning genomsyras av tydlighet och god struktur. Det finns dock områden som kan utvecklas, såsom hur lektionsstrukturen kan anpassas efter elevernas varierade behov av tydlighet samt hur man kan skapa utrymme för elevernas reflektioner över sitt lärande.

Individanpassning, variation och utmaning

Exempel på indikatorer vid granskningen av aspekten

- läraren anpassar undervisningen till elevgruppen
- läraren skapar gynnsamma förutsättningar för elevernas kognitiva utveckling genom samtalsstrukturen i klassrummet
- läraren ser till att elever med behov av särskilt stöd under lektionen får sådant

Skolinspektionens bedömning

Observationerna visar på goda exempel där läraren är uppmärksam på alla elever och individuellt bemöter och avhjälper deras frågor på ett anpassat sätt. Det finns även exempel på att lärarna inte hinner hjälpa alla elever igång inom en rimlig tid och inte hinner ge dem det stöd de behöver för att göra lektionen effektiv.

Lärare och elever uppger att eleverna oftast gör samma saker på lektionerna, och att de som hinner klart snabbt kan få extra uppgifter eller få läsa i en bok de själva väljer. Eleverna uttrycker att deras eget engagemang är starkt kopplat till undervisningens innehåll och menar att deras motivation beror på i vilken mån de själva kan relatera till det arbete de ska utföra. De projekt som nu pågår, att göra egna inslag till ett radioprogram respektive en bok om sig själv, ges som goda exempel. Inom ramen för dessa projekt får eleverna till stor del själva välja och utforma innehåll och även påverka redovisnings-

Rapport

2011-09-15

6 (18)

Dnr 40-2011:1833

form. I intervju med lärarna framgår att de är medvetna om vikten av elevinflytande och individanpassning och aktivt arbetar med detta under pågående projekt.

Flera elever upplever dock att normal läsundervisning är att läsa texter och skriftligt svara på frågor, vilket uppges vara negativt. Texterna känns ofta långa och irrelevanta, vilket sänker deras motivation att läsa. På fritiden läser eleverna ofta olika texter på internet såsom bloggar, men detta är inget som lärarna har funderat på att använda som ingång för att öka elevers lust att läsa.

Rektor och lärare uppger att många elever mår dåligt och att trycket på lärarna att hantera de sociala aspekterna idag hämmar arbetet mot kunskapsmålen i ämnet. Många elever behöver både samtal och undervisningsstöd och avsaknaden av kurator gör att samtalet upptar för stor del av undervisningstiden. De beskriver vidare att detta sker på bekostnad av att alla elever inte ges den stimulans de skulle behöva för att utvecklas så långt som möjligt i ämnet, och att utmaning till högpresterande elever tenderar att ske i den mån dessa elever tydligt markerar sina behov.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *individanpassning, variation och utmaning* uppvisar fler svagheter än styrkor. Lärarna är medvetna om vikten av individanpassning och arbetar aktivt med detta under pågående projekt.

Denna strävan kan dock utvecklas i den renodlade läsundervisningen, så att elevernas intressen på ett tydligare sätt tas till vara och involveras i undervisningen i syfte att öka elevernas lust att läsa. Lärarna bör också ges förutsättningar att kunna utveckla individanpassningen i undervisningen så att högpresterande elever i högre utsträckning utmanas att nå så långt som möjligt i förhållande till målen.

Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward

Exempel på indikatorer vid granskningen av aspekten

- läraren involverar alla elever
- läraren ger möjligheter till inflytande och eget ansvar
- läraren skapar förutsättningar för elevernas aktivitet och engagemang
- läraren använder sig av formativ bedömning under lektionen
- läraren ger eleverna tillfälle att reflektera över undervisningen och sitt lärande

Skolinspektionens bedömning

Elever behöver känna till målen för undervisningen för att de ska kunna och vilja ta ansvar för sitt lärande. Under de observerade lektionerna presenterar lärarna oftast inga kunskapsrelaterade syften eller mål för lektionerna, och de gör inga kopplingar till de nationella målen. Detta kan förklaras med att de flesta besökta lektionerna är mitt i

pågående moment. Elever och lärare uppger att lärarna muntligt och ibland skriftligt, presenterar syfte och mål i förhållande till kursplanen i samband med att nytt moment börjar. Lärarna upplever att eleverna inte är så intresserade av detta, och eleverna uppger att det de kommer ihåg är just vad de ska göra, inte varför. Eleverna upplever det inte heller som tydligt vad de bedöms emot, och lärarna uppger att det är svårt att förklara detta för eleverna i ämnet svenska.

Vid de observerade lektionerna gör lärarna, med något undantag, inte någon utvärdering i slutet av lektionen för att ta reda på hur eleverna tycker att det gått. Fokus ligger på vad som ska göras, och något utrymme för eleverna att reflektera över sitt lärande ges inte. I intervju med lärarna och rektorn framgår att eleverna ges möjlighet att utvärdera undervisningen i slutet av varje termin, och att resultatet återkopplas till eleverna vid terminsstart. Utvärderingar kan enligt lärarna och rektorn även ske efter en lektion eller arbetsmoment.

Eleverna uppger att lärarna har planerat innehållet för lektionerna och att eleverna har liten möjlighet att påverka upplägget. I skolinspektionens elevenkät svarar hälften av eleverna att de aldrig arbetar med texter som eleven, respektive klassen, själv valt. Eleverna ges dock under nuvarande projekt stor frihet att utforma innehållet inom ramen för uppgiften, och kan även påverka arbetssätt och redovisningsform, vilket eleverna upplever vara roligt och motiverande.

Observationerna visar en öppen kommunikation mellan lärarna och eleverna där eleverna ges möjligheter att ställa frågor och komma med egna förslag. Eleverna är mestadels uppmärksamma, ansvarstagande och lyssnar aktivt. Lärarna ger mestadels konstruktiv och uppgiftsorienterad feedback. Elever från vissa klasser upplever dock att kommunikationen mellan lärarna och eleverna i normala fall inte fungerar bra. De menar att det är svårt för elever att göra sin röst hörd, och att konflikter därför lätt uppstår med läraren.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward* uppvisar fler styrkor än svagheter. Under pågående projekt ges eleverna goda möjligheter till inflytande vad gäller både innehåll, arbetssätt och redovisningssätt och till eget ansvar. Lärarna bör dock diskutera hur elevernas delaktighet kan stärkas, och på vilket sätt mål och betygsriterier kan kommuniceras för att medvetandegöra eleverna om dem. Relationen mellan lärare och elever i vissa klasser bör utvecklas så att ett bättre samspel kommer till stand.

Rapport

2011-09-15

8 (18)

Dnr 40-2011:1833

Ämnesspecifika undervisningskvaliteter

Skolans övergripande arbete med läsundervisning

Exempel på utgångspunkter vid granskningen

- Rektorn ser till att det förekommer pedagogisk samverkan i syfte att stödja elevernas långsiktiga läsutveckling.
- Rektorn tar ansvar för att skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- Eleverna har tillgång till skolbibliotek som används aktivt i läsundervisningen
- Rektorn utvärderar och omprövar regelbundet de särskilda stödinsatser som ges
- Rektor ger lärarna möjlighet till kompetensutveckling med inriktning mot läsprocessen
- Rektorn tar ansvar för att eleverna får det garanterade antalet undervisningstimmar i svenska som timplanen anger
- Rektorn tar ansvar för att lärarna har förutsättningar i form av läromedel, datorer, resurser osv.
- Eleverna känner till kursplanens mål, vet vad de ska kunna och vad de kan
- Läroplan och kursplan används som utgångspunkt i undervisningen
- Skolan arbetar med ämnesövergripande studier
- Lärarna utgår vid bedömning och betygssättningen i ämnet svenska från de nationella målen i kursplanen och från betygskriterierna

Rektorn för Furuskolan tillträdde i januari 2011. Lärarna uttrycker tilltro för framtiden och elever har redan höga tankar om, och kan ge exempel på åtgärder som rektorn vidtagit.

Enligt lärarna och eleverna saknas inga läromedel i ämnet svenska, och eleverna har god tillgång till litteratur. Mitt i Furuskolan finns ortens lokala bibliotek, vilket lärarna upplever vara en tillgång för svenskundervisningen, och de tycker sig även i övrigt ha det undervisningsmaterial som de behöver för läsundervisningen. Elever har möjlighet att nyttja biblioteket även de tider då det är stängt för allmänheten, och de beskriver biblioteket som lugnt med trevlig personal.

I intervjuer med rektor, lärare och specialpedagog framkommer att Furuskolan har många elever med behov av särskilt stöd. Bland dessa finns flera elever med läs- och skrivsvårigheter. Det är också en hög andel elever på skolan som av olika anledningar inte mår bra. Detta i kombination med att skolan under en tid inte haft tillgång till kurator gör att en stor del av svensklärarnas och specialpedagogens tid och engagemang går åt till sociala behov som inte är direkt relaterade till kunskapsuppdraget. Skolan

jobbar dock effektivt med de personalresurser de har, och det är få elever som riskerar att inte nå målen i svenskämnet.

Rutinerna runt upprättande av åtgärdsprogram är att specialpedagogen utformar ett förslag som lärarna sedan tar del av på arbetslagsträffar. Enligt lärarna skrivs inte åtgärdsprogram som behandlar svenskämnet specifikt, även om det finns mål i svenska som eleven riskerar att inte nå. Detta bekräftas av de åtgärdsprogram Skolinspektionen tagit del av. Åtgärdsprogrammet beskrivs som ett "icke levande dokument", och i samtal med lärare framkommer en viss osäkerhet runt vilka elever som har åtgärdsprogram och vad de innehåller. Specialpedagogen upplever också att anpassningar kan glömmas bort av ämneslärare. Lärarna uppger sig dock ha mycket god uppfattning om alla elevers behov, bland annat tack vare det låga elevantalet och att relationerna mellan lärare och elever är goda.

I tre av de fyra åtgärdsprogram Skolinspektionen tagit del av anges inte när och på vilket sätt åtgärderna ska utvärderas. Enligt specialpedagogen sker genomgångar klassvis på elevhälsaträffar som hålls en gång i veckan, dit mentorer inbjuds att delta. Uppföljning av elevernas kunskaper utifrån målen sker ämnesvis i samband med att omdömen skrivs. Åtgärder på individnivå uppges utvärderas genom samtal med eleven om hur eleven upplever utvecklingen.

Enligt lärarna och specialpedagogen täcker inte dagens resurser elevernas behov av stöd. Det finns exempel på elever som lärarna ägnar mycket tid åt, som får stöd av en resursperson i de fall en annan elev inte närvarar på lektionen. Exempel på stödåtgärder som satts in är att alla elevdatorer har talsyntes och att elever får längre tid för att lösa uppgifter. Elevdatorerna har ingen cd-läsare, men möjlighet finns att låna hem cd-skivor med faktatexter. Specialpedagogen prioriterar och arbetar efter eget ansvar med temporära insatser för klasser och individer där behoven är som störst. Lärarna har involverats på så sätt att de i undervisningen arbetar för att ge alla elever en tydlig struktur. Exempelvis går de igenom dagens schema och lektionens tids- och innehållsmässiga ramar skriftligt och muntligt i början av lektionerna. Exempel på övriga anpassningar i undervisningen är att redovisningsformer kan variera. Andra exempel på stödåtgärder är undervisning i hemmet och på fritidsgården.

Enligt rektorn har lärarna möjlighet att få kompetensutveckling. Lärarnas idag socialt pressade situation, i kombination med stor svårighet att hitta vikarier, gör dock att de upplever det väldigt svårt att delta i någon slags kompetensutveckling. Det har därför inte skett gällande svenskämnet de senaste åren.

Undervisningen i svenska sker utifrån en lokal planering kopplad till de nationella målen för ämnet. Planeringen omfattar årskurs 6–9, och lärarna har inte inblick i innehållet för planeringen avseende lägre årskurser. En gång i veckan har arbetslaget för årskurs 1–5 respektive 6–9 möte, men under dessa finns enligt lärarna inte tid för peda-

Rapport

2011-09-15

10 (18)

Dnr 40-2011:1833

gogiska samtal, och man ser behov av att stärka den röda tråden i arbetet med läsprocessen genom alla årskurser.

I ämnesplaneringen för årskurs 6–9 är läsförståelse ett återkommande inslag under alla terminer, och i årskurs 7 har eleverna löpande en timmes läsning i veckan. Formerna för läsundervisningen är exempelvis egen läsning i en bok som valts själv eller utifrån visst tema, såsom klassiker eller deckare, som eleverna sedan på olika sätt presenterar. Elevernas skrivande ses också som viktig del i lästräningen och man arbetar därför med kombinationer av läsning, tal och skrift inom ramen för olika moment. Exempelvis får eleverna läsa och kommentera varandras texter inom ett arbete med att skriva en bok om sig själva, och träna olika lästekniker för att välja ut innehåll till skriftliga och muntliga fördjupningsarbeten.

Läroplan och kursplan används som utgångspunkt för undervisningen. Däremot diskuteras inte kursplanerna i syfte att hitta möjligheter till samverkan med andra ämnen. Enligt rektorn arbetar skolan med språk och läsförståelse i alla ämnen, eftersom det finns en insikt om att detta ligger till grund för att eleverna ska kunna tillägna sig övriga kunskaper. Det finns dock få exempel på strukturerat ämnesövergripande arbete, till exempel att en text från SO behandlas inom svenskundervisningen, men spontan, informell samverkan förekommer. Genom att eleverna i vissa delar ges möjlighet till eget val av fördjupningsområden finns även i svenskundervisningen vissa kopplingar till andra ämnesområden.

Skolan följer elevernas kunskapsutveckling gällande läsförståelse genom alla årskurser, vilket också påverkar läsundervisningens innehåll och omfattning.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Skolans övergripande arbete med läsundervisning* uppvisar fler svagheter än styrkor. Tillgång finns till material, bibliotek och datorer. Rektorn har legitimitet bland både lärarna och eleverna. Rektorn, lärarna och specialpedagogen har insikt i läsförståelsens betydelse för att eleverna ska kunna tillägna sig kunskaper i alla ämnen och skolan bedriver ett målmedvetet arbete med läsutveckling för alla elever i alla årskurser.

Skolans arbete med elevernas psykosociala problematik medför för närvarande att arbetet mot kunskapsmålen i övrigt begränsas, och det är av yttersta vikt att åtgärder för att förbättra situationen vidtas omgående. Rektorn måste försäkra sig om att eleverna får det stöd de har rätt till. Skolan måste också förbättra sitt arbete med särskilt stöd och åtgärdsprogram så att det görs tydligt för de elever som riskerar att inte nå målen i svenskämnet vilka mål de riskerar att inte uppnå samt vilka åtgärder som ska vidtas för att stödja eleverna att nå dessa mål. Vidare behöver lärarnas möjligheter till kompetensutveckling förbättras, och rektorn bör skapa förutsättningar för pedagogisk ut-

veckling vad gäller ämnesövergripande undervisning och en medveten ämnesplanering i 1–9 perspektiv.

Får eleverna i läsundervisningen ta del av olika texttyper?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

Finns exempel på

- skönlitteratur
- sakprosatexter
- texter som kombinerar ord, bild och ljud och deras dramaturgiska komponenter
- kombinationer av olika texttyper
- texter från läromedel, andra skolämnen
- texter från digitala media
- texter producerade av lärare
- texter valda utifrån elevernas intressen erfarenheter och behov
- texter med autentiskt syfte som ligger bortanför elevens färdighet

Skolinspektionens bedömning

Vid de lektioner Skolinspektionen observerat arbetade eleverna med att skriva en bok om sig själva, skapa ett eget radioprogram och se på film. Någon läsundervisning förekom alltså inte vid inspektionstillfället. I skolans dokumentation och genom intervjuer framkommer att de läromedel som används i undervisningen i svenska är "Studio Svenska" och "Ess i Svenska", antologier, pedagogiska dataspel, samt visst eget material. Eleverna får ta del av faktatexter, elevproducerade texter, tidningsartiklar och exempelvis text från läromedel i SO. Alla elever läser även skönlitterära böcker.

De skönlitterära böckerna får eleverna ofta välja själva, ibland utifrån ett visst tema. Det finns även exempel på att eleverna läser häften från 70-talet, vilket lärarna uppfattar att eleverna tycker är roligt, medan elever uppger att texterna är irrelevanta och tråkiga och därför motivationshämmande. Elever uttrycker att de vill läsa om roligare saker, något som har med livet att göra, och beskriver att de lär sig bättre om de har roligt.

Eleverna uppger att det är få som frivilligt läser böcker på fritiden, men däremot texter på internet, exempelvis bloggar. Elever och lärare uppger att datorerna inom ramen för undervisningen framförallt används för informationssökning och renskrivning av egna texter.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Får eleverna i läsundervisningen ta del av olika texttyper?* uppvisar fler styrkor än svagheter. Eleverna får ta del av olika typer av texter, men det finns utrymme att utveckla läsundervisning-

Rapport

2011-09-15

12 (18)

Dnr 40-2011:1833

en för att i högre utsträckning använda elevnära texter och tillvara elevernas intressen för att på så sätt skapa motivation och läslust.

Får eleverna bearbeta de texter som används på ett sätt som stimulerar deras läsutveckling?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- lärarna anpassar undervisningen efter textens syfte och karaktär
- läraren ger eleverna förutsättningar att utveckla olika lässtrategier
- läraren utgår från elevernas intressen och erfarenheter
- läraren utgår från elevernas behov vid bearbetning av text

Skolinspektionens bedömning

I skolans dokumentation och i intervjuer med elever och lärare beskrivs hur man inom ämnet svenska arbetar med textbearbetning. De skönlitterära böcker som eleverna läser redovisas genom att eleverna skriver bokrecensioner, som de ibland får läsa upp för varandra i mindre grupper. Elever uppger att det inte blir någon diskussion, utan att det handlar om att just läsa upp. Lärarna uppger att grupperna kan fungera olika beroende på vilka elever som ingår, och att omfattningen av diskussioner därför kan variera. I vissa klasser upplever elever att de inte hinner läsa på lektionerna varje vecka som det är sagt, och att det därför kan ta lång tid att läsa klart en bok.

De texthäften från 70-talet som eleverna periodvis läser bearbetas genom att de själva svarar på skriftliga frågor som följer efter texten. Elever uttrycker att är tråkigt att bara läsa och svara på frågor, och att de därför läser ofokuserat på dessa lektioner och i liten utsträckning lär sig något.

Lärarna är medvetna om skrivandets positiva inverkan på läsutvecklingen, och tal, skrift och läsning kombineras inom ramen för olika projekt. Exempelvis arbetar man i årskurs 9 för närvarande med "konsten att söka jobb", där det finns inslag av film, skriftliga uppgifter och rollspel. Eleverna får läsa exempel på informationstext, platsannonser, CV och personligt brev, samt skriftligt arbeta med ord och begrepp, för att sedan skriva egna arbetsansökningar.

Ett annat exempel är ett ämnesövergripande arbete mellan svenska och SO om andra världskriget, där eleverna ska skriva en uppsats utifrån två valfria frågeställningar. Ett av kunskapsmålen för projektet är att använda olika lästekniker. Eleverna får skumläsa och plocka ut stödord för att hitta relevant fakta och för att strukturera sin text.

Ytterligare ett exempel är projektet "Boken om mig" i årskurs 8. Eleverna skriver en bok om sig själva och inom ramen för projektet får eleverna läsa, kommentera och rätta

andras texter. Vissa lärare har som strategi att eleverna alltid läser och rättar varandras skrivna texter, ibland med uppgift att framföra en positiv och en negativ aspekt. Elever i årskurs 9 uppger att de ibland får i uppgift att ge positiv och negativ feedback på varandras presentationer, men att detta inte är knutet till själva innehållet i presentationerna.

Lärarna uppger att de i undervisningen ger eleverna förutsättningar att utveckla olika lässtrategier och i elevintervju ges spontana exempel på "djupläsning" och "skumläsning".

Både lärare och elever uppger att eleverna vid behov kan få texter, uppgifter och anvisningar upplästa och repeterade. Uppgifterna och arbetssättet kan anpassas, exempelvis genom att få skriva på dator eller redovisa muntligt.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Får eleverna bearbeta de texter som används på ett sätt som stimulerar deras läsutveckling och förmåga att förstå, tolka, och uppleva olika texttyper* uppvisar fler styrkor än svagheter. Eleverna ges förutsättningar att bearbeta texter på olika sätt, men undervisningen behöver utvecklas mot att i högre utsträckning ge eleverna förutsättningar att diskutera och reflektera runt de texter de arbetar med.

Får eleverna arbeta med digitala textförmedlande medier på ett sätt som gör att de utvecklar en kunskap om digitala mediers språk och funktion samt utvecklar förmågan att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- Läraren använder sig av olika digitala medier i sin läsundervisning
- Läraren ger eleverna genom undervisningen kunskap om olika digitala mediers språk och funktion
- Läraren ger eleverna möjlighet att söka information via digitala medier samt ger dem verktyg för att kunna kritiskt granska internet och olika digitala medier

Skolinspektionens bedömning

På skolan finns cirka 30 datorer fördelade på tre salar. Datorerna uppges dock vara gamla, och lärar- och elevdatorerna har olika operativsystem vilket ibland upplevs som ett hinder i undervisningen. Skellefteå kommun planerar dock en satsning på personliga elevdatorer, med inköpsstart år 2012.

I lärarintervju framkommer att man i svenskämnet använder datorerna framför allt för renskrivning och faktasökning, men även för att läsa olika slags texter, exempelvis andra elevers recensioner, och för pedagogiska spel och ljudeffekter.

Rapport

2011-09-15

14 (18)

Dnr 40-2011:1833

Observationer visar att texthanteringen i Word används som ett naturligt inslag i läs- och skrivprocessen då eleverna skriver eller renskriver sina texter. Lärarna försöker även uppmuntra eleverna att använda rättstavningsfunktion och talsyntes.

Av intervjuer framgår att lärarna upplever sina egna it-kunskaper som begränsade och känner en viss osäkerhet inför hur vissa program fungerar, vilket ibland gör det svårt att kunna hjälpa och stimulera elever att utveckla sitt it-kunnande. Observationer visar exempel på att eleverna inte får någon genomgång i hur ett program fungerar, utan förutsätts kunna arbeta med dem ändå. Enligt rektorn har viss kompetensutveckling inom IT skett, och det finns planer på ytterligare insatser.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Får eleverna arbeta med digitala textförmedlande medier på ett sätt som gör att de utvecklar en kunskap om digitala mediers språk och funktion samt utvecklar förmågan att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap* uppvisar fler svagheter än styrkor. Datorerna används mestadels som ett naturligt inslag i avseenden som gynnar undervisningen praktiskt och innehållsmässigt. Dock finns behov av fortbildning för lärarna för att kunna leda eleverna bättre i denna process.

Följer skola/läraren systematiskt upp elevers läsutveckling och tar uppföljningsresultaten tillvara i utvecklingen av läsundervisningen?

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- Läraren/skolan följer upp elevernas förmåga att läsa förstå och tolka och bearbeta olika texttyper
- Läraren/skolan tar tillvara resultatet av uppföljningen för att förbättra läsundervisningen

Skolinspektionens bedömning

I Skellefteå kommun genomgår alla elever i årskurs 1 och 2 regelbundna lästester som sammanställs och analyseras centralt, samt presenteras skolvis vad gäller styrkor, svagheter och förslag på förbättringsåtgärder. Furuskolan genomför därefter själva 1-2 gånger varje år en läsförståelsescreening för alla elever i alla klasser och följer utvecklingen samt vidtar eventuella åtgärder på individ- och gruppnivå, såsom fokuserat arbete i klassen eller upprättande av åtgärdsprogram. Det screeninginstrument som används är DLS (Diagnostiskt material för analys av läs- och skrivförmåga), läsförståelse, tecken- ord- och meningskedjor, samt Testbatteriet. Exempelvis nådde en klass i årskurs 7–9 mycket låga resultat i testet för ett år sedan, varpå insatser gjordes för denna klass med extra undervisning i läsförståelse under cirka fyra månader. I samarbete med

hemmen läste dessa elever även högt hemma i cirka tio minuter varje dag. Enligt rektorn visar det nationella provet i svenska i år på stora förbättringar för denna grupp.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *Följer skola/ läraren systematiskt upp elevers läsutveckling och tas uppföljningsresultaten tillvara i utvecklingen av läsundervisningen* mestadels uppvisar styrkor. Skolan har goda underlag för att följa alla elevernas läsutveckling genom alla årskurser, och vidtar vid behov åtgärder på både grupp- och individnivå.

Bakgrundsuppgifter om Furuskolan

Furuskolan är en F-9 skola belägen i Jörn, cirka sex mil nordväst om Skellefteå, med närhet till skidspår, slalombacke och fiske. Ortens bibliotek ligger i skolan och badhus, fotbollsplan och hockeyrink finns in på knuten. Skolan är indelad i två arbetslag, F-5 och 6-9, som träffas för gemensamma diskussioner en gång i veckan. Även skolans elevhälsoteam, bestående av studievägledare, speciallärare och rektor samt inbjudna elevmentorer, sammanträder varje vecka.

Jörn har cirka 800 invånare, och tar emot asylsökande. På Furuskolan går totalt 166 elever i årskurs 1-9, varav mer än var fjärde elev är berättigad till modersmålsundervisning. Andelen elever i skolan som har annat modersmål än svenska ökar, och utgör idag cirka hälften av eleverna i förskoleklass. Till och med årskurs 6 ges dessa barn möjlighet att gå förberedelseklass innan de börjar i Furuskolan. Äldre nyanlända barn tas emot i skola i Boliden.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med Skolinspektionens ämnesgranskningar är att belysa och bedöma om undervisningen överensstämmer med läroplanens och kursplanernas mål och riktlinjer och om undervisningen bedrivs på ett effektivt sätt, det vill säga bidrar till att elevernas kunskaper utvecklas så långt som möjligt inom ramen för givna mål.

I denna granskning riktas särskilt fokus mot kvaliteten i läsundervisningen i ämnet svenska och hur skolorna följer upp och utvecklar elevernas läsförmåga och läsförståelse under grundskolans avslutande årskurser. Enligt flera forskare finns det ett klart samband mellan betyg som elever i de senare åren i grundskolan får och elevernas läsförmåga vilket gör detta angeläget. I granskningen är mer preciserat följande frågeställningar centrala:

Rapport

2011-09-15

16 (18)

Dnr 40-2011:1833

Får eleverna i läsundervisningen ta del av olika texttyper?

Får eleverna bearbeta de texter som används på ett sätt som stimulerar deras läsutveckling och förmåga att förstå olika texttyper?

Får eleverna arbeta med digitala textförmedlande medier på ett sätt som gör att de utvecklar en förmåga att använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapsökande och lärande?

Följer skolan systematiskt upp elevers läsutveckling och tas uppföljningsresultaten tillvara i utvecklingen av läsundervisningen?

Utöver ovanstående frågeställningar granskas även allmänna undervisningskvaliteter. Granskningen genomförs genom att följande aspekter på undervisningens kvalitet belyses:

Struktur och organisation

Individanpassning, variation och utmaning

Trygg stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Elevernas medverkan och aktivitet, feedback och feedforward

Metod och material

Valet av metoder utgår från det övergripande syftet med ämnesgranskningar och den aktuella granskningens frågeställningar samt aspekter på allmänna undervisningskvaliteter. De observationsscheman, elevenkäter och intervjuguider som behandlas utarbetas med utgångspunkt från forskning om läsundervisning, den gällande läroplanen och kursplanen för svenska. Nedan beskrivs de metoder som kompletterar och förstärker varandra för att besvara projektets frågeställningar.

Dokumentstudierna ger en inblick i skolans organisation och arbete med läsundervisning i ämnet svenska. Resultat från elevernas nationella ämnesprov i läsförståelse och betygsresultat i ämnet svenska, lärarnas utbildning och kompetensutveckling, hur skolan arbetar utifrån styrdokumentet när det gäller läsundervisning, vilka textmaterial skolan använder sig av samt hur man systematiskt arbetar med att följa upp, utvärdera och utveckla läsundervisningen undersöks genom dokumentstudier. Dokumentstudierna förbereder även inspektörerna för skolbesöket och ger underlag för att ställa frågor.

Genom strukturerade lektionsobservationer granskas undervisningens kvalitet när det gäller arbetet med läsundervisning samt allmänna undervisningskvaliteter. Klassrumsobservationer är en viktig metod för att kunna se samspelet mellan lärare, elev och

lektionens innehåll. Observationerna ger underlag för att besvara projektets frågeställningar men också hur läroplanens och kursplanens mål och riktlinjer avspeglas i undervisningen. Det finns en risk att inspektörerna under klassrumsobservationerna inte kommer att se någon läsundervisning. För att undvika detta informeras skolorna om syftet med granskningen och de centrala frågeställningarna. Skolan och lärarna får då möjlighet att förbereda sig för granskningen så att inspektörerna får en möjlighet att se hur skolan arbetar med läsundervisning. En möjlighet är att inspektörerna får se en undervisning som i normalfallet inte bedrivs. Skulle undervisningen visa sig ha en hög kvalitet har en del av syftet med granskningen uppnåtts. Bedrivs det däremot inte någon läsundervisning är det viktigt att de allmändidaktiska inslagen i undervisningen observeras och bedöms genom att allmänna undervisningskvaliteter granskas.

Läraren ska i förväg ge observatörerna en lektionsplanering samt uppgifter om elevsammansättningen i klassen. Under lektionsobservationerna värderas ett antal kriterier som kan anses vara positiva exempel av en aspekt av läsundervisning. Detta görs i ett observationsschema som innehåller många olika aspekter av läsundervisningen och av allmänna undervisningskvaliteter. Observationerna av hela lektioner utförs av två inspektörer som under lektionen för löpande anteckningar. I direkt anslutning till lektionen fyller inspektörerna enskilt i sina observationsscheman. Därefter diskuterar de sina bedömningar och sammanställer detta i ett gemensamt observationsschema. I samband med klassrumsobservationerna intervjuas undervisande lärare kort före och efter lektionen utifrån en frågeguide. Observationerna är också vara ett underlag för elev- och lärarintervjuerna.

På de svensklektioner inspektörerna observerat på Furuskolan förekom ingen renodlad läsundervisning, varför bedömning av ämnesspecifika områden sker utifrån intervjuer och elevenkät.

Intervjuer med elever, lärare och rektor ger tillsammans med övriga metoder en helhetsbild av läsundervisningen i skolan av de faktorer som kan ha betydelse för lärandet. Frågor om lässtrategier, läsmiljöer, anpassning av läsundervisningen, lärarnas kompetens och erfarenhet samt hur skolan systematiskt utvecklar läsundervisningen är viktiga för att komplettera det man sett i undervisningen och i dokumenten. Såväl elever som lärare och rektor kommer att, vid intervjuerna, få besvara frågor utifrån ett frågeformulär. Samtliga lärare som undervisar elever i årskurserna 7–9 i ämnet svenska på aktuell skola intervjuas. Om det finns speciella ämnesansvariga i ämnet så som specialpedagoger eller motsvarande ansvariga för stöd kommer även de att intervjuas. Elever till intervjuerna väljs ut från alla klasser i respektive årskurser. Både pojkar och flickor, samt elever med svensk respektive utländsk bakgrund, ska ingå. Medverkan är dock frivillig.

Elevenkäter ska ses som en metod att få kompletterande svar på de centrala frågeställningarna. Enkäterna kan ge exempel på vilka texter eleverna får ta del av, om eleverna

Rapport

2011-09-15

18 (18)

Dnr 40-2011:1833

får läsa texter utifrån erfarenhet, intresse och behov samt om eleverna har tillgång till texter genom olika medier. Dessutom kan det ge en bild av om svaren skiljer sig åt mellan pojkar och flickor. Elevenkäten genomförs bland en slumpvis uttagen klass/grupp elever födda 1996 i varje skola vilka deltagit i någon av de observerade lektionerna. Enkäter till lärare och rektor används inte. Istället får rektorn och lärarna ett antal frågor i förväg utifrån de centrala frågeställningarna för att kunna förbereda sig inför intervjun